

บทที่ ๕

สรุป

(Summary)

สรุป (Summary)

เนื่องจากความจำกัดของข้อมูลที่มีอยู่จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาในรายละเอียดได้เท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาที่กระทำมาโดยอาศัยมูลฐานจากข้อมูลอันจำกัดนี้ พอที่จะสรุปอย่างกว้าง ๆ ในขั้นต้นนี้ได้ว่า นักศึกษาริทยาลัยการค้าที่เข้าศึกษาในปีการศึกษา ๒๕๑๓ ใช้เวลาศึกษาโดยเฉลี่ยคนละ ๔.๒ ปี จึงสำเร็จตามหลักสูตร แต่ระยะเวลาโดยเฉลี่ยที่ใช้ไปในการศึกษาของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาสังคมศาสตร์ (social science) ในรุ่นเดียวกันประมาณ ๔.๔๗ ปี^๑ เมื่อเปรียบเทียบกับของวิทยาลัยการค้า นักศึกษาในวิทยาลัยการค้าใช้เวลาโดยเฉลี่ยน้อยกว่าประมาณ ๐.๒๗ ปี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า นักศึกษาริทยาลัยการค้าโดยทั่วไปแล้วมีกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น การประกอบกิจกรรมทางด้านชุมนุมกีฬา ค่ายอาสาพัฒนา และชุมนุมอื่น ๆ น้อยกว่าของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แม้จะมีอยู่บ้างก็เป็นชุมนุมเล็ก ๆ มีสมาชิกไม่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมทางด้านการเมืองของนักศึกษาริทยาลัยการค้ากล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีเลยในระบะนั้น ทั้ง ๆ ที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากพอสมควรในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากวิทยาลัยการค้าไม่เป็นนโยบายสนับสนุนนักศึกษาให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านนี้ ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการศึกษาสูงมากจึงทำให้นักศึกษาส่วนใหญ่สนใจที่จะมุ่งศึกษาให้สำเร็จตามเป้าหมาย เพื่อให้ได้ผู้ปกครองต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากขึ้นด้วย สำหรับค่าใช้จ่ายทางตรงทั้งหมดนักศึกษาค

^๑Ronyoot Chitradon, "Optimum Allocation of Resources in Higher Education - Chulalongkorn University." (Master's thesis, Faculty of Economics, Thammasat University, 1975), pp. 31.

ต้องจ่ายประมาณปีละ ๔,๖๒๑.๕๑ บาท^๑ต่อคน ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ว่า สาเหตุที่ค่าใช้จ่ายสูงขนาดนี้ เพราะค่าเล่าเรียนเป็นรายการสำคัญ ส่วนรายการค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ก็สูงกว่าของรัฐบาลบ้างแต่ไม่มากเท่ากับค่าเล่าเรียน ส่วนต้นทุนทางอ้อมโดยเฉลี่ยปีละ ๑๑,๔๓๔.๖๓ บาท^๒ต่อคน ตัวเลขนี้เป็นผลการวิจัยของ Blaug เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนทางตรงระหว่างนักศึกษาในวิทยาลัยการคำ กับมหาวิทยาลัยของรัฐแล้วในการศึกษาของนักศึกษามหาวิทยาลัยการคำจะสูงกว่าประมาณ ๑ เท่า ดังได้กล่าวมาแล้วอย่างละเอียดในบทที่ ๓

ส่วนรายได้ของนักศึกษาที่สำเร็จจากวิทยาลัยการคำ จากการสำรวจพบว่ามีรายได้สูงพอสมควรเมื่อเทียบกับของ Blaug ทั้งกรณีที่มีการปรับและไม่มีการปรับจะเห็นได้ว่า รายได้ของนักศึกษาที่สำเร็จจากวิทยาลัยการคำสูงกว่าทั้ง ๒ กรณี^๓ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่ารายได้จากการสำรวจของ Blaug ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น เนื่องจาก Blaug ศึกษาถึงรายได้ของผู้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาทุกสาขา ดังนั้นโดยเฉลี่ยรายได้จึงต่ำมาก เพราะนิสิตนักศึกษาบางสาขา เช่น ศึกษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ นิติศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น วงการธุรกิจมีความต้องการกำลังคนในสาขาดังกล่าว้น้อยมาก จะเห็นได้ว่าในปี ๒๕๑๔ มีอัตราการว่างงานของบัณฑิตสาขาเหล่านี้ค่อนข้างสูง ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๔ เพราะฉะนั้นจึงหางานทำยาก แม้จะมีงานทำก็มีรายได้ค่อนข้างต่ำ เมื่อ Blaug ศึกษาอัตราผลตอบแทนจากการศึกษาของบัณฑิตโดยรวมทุกสาขา จึงทำให้ค่าเฉลี่ยของรายได้ต่ำมาก และจากการใช้วิธีถดถอยเชิงซ้อน (multiple regression analysis) เพื่อขจัดปัจจัยอื่น ๆ ไม่ให้มีบทบาทต่อรายได้ ปรากฏว่าในสมการการกะประมาณรายได้จะมีตัวแปรที่ใช้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของรายได้เพียง ๗ ตัวเท่านั้นคือ อายุ จำนวนชั่วโมงทำงานมากกว่า ๘ ชั่วโมงต่อวัน อาชีพนักบริหาร ปริญาเกียรตินิยม อาชีพที่ประกอบธุรกิจส่วนตัว และองค์การขนาดใหญ่ และตัวแปรแต่ละตัวยังมีระดับความเชื่อมั่นทางสถิติสูงมากจนเป็นที่น่าพอใจ กล่าวคือมีระดับความเชื่อมั่นสูงตั้งแต่ ๘๘.๗๗ เปอร์เซนต์ขึ้นไป อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงค่า R^2

^๑ตัวเลขนี้ยังไม่ได้ปรับด้วยดัชนีราคาเพื่อให้เป็นตัวเลขในปี ๒๕๒๐.

^๒ตัวเลขต้นทุนทางอ้อมนี้ยังไม่ได้ปรับด้วยดัชนีราคา แต่ได้ปรับด้วยอัตราการว่างงานแล้ว.

^๓ดูตารางภาคผนวกที่ ๓

จะเห็นได้ว่ามีค่าเพียง ๖๒.๓๖ ซึ่งหมายถึงว่าตัวแปรทั้ง ๗ ตัว ใช้ข้ออธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของรายได้ทั้งหมด ๖๒.๓๖ เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลืออื่น ๆ เป็นอิทธิพลของปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ได้ระบุไว้ในสมการ แสดงให้เห็นว่าสมการรายได้จากการศึกษานี้ยังขาดตัวแปรอื่น ๆ ที่ใช้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงรายได้ไปบางส่วน ซึ่งการศึกษาครั้งต่อไปสำหรับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเหล่านี้ควรจะได้ตระหนักถึงประเด็นนี้บ้าง

จากการคำนวณอัตราผลตอบแทนภายในพบว่า อัตราผลตอบแทนที่นักศึกษาวิทยาลัยการค้าจะได้รับสูงถึง ๒๒.๗๖ เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าวิทยาลัยการค้าเป็นวิทยาลัยเอกชนที่รัฐไม่ได้ให้เงินอุดหนุน ดังนั้นจึงต้องพยายามดำเนินนโยบาย เพื่อให้วิทยาลัยสามารถดำเนินกิจการอยู่ต่อไป โดยผลิตบัณฑิตที่ตลาดแรงงานมีความต้องการสูง เพื่อให้บัณฑิตที่สำเร็จออกไปปฏิบัติงานและมีรายได้สูง ผลดังกล่าวจะทำให้เป็นสิ่งจูงใจให้นักศึกษาเข้ารับการศึกษาระดับวิทยาลัยการค้า แม้จะเรียกเก็บค่าเล่าเรียนสูงกว่ามหาวิทยาลัยของรัฐก็ตาม จากการสำรวจพบว่าบัณฑิตจากวิทยาลัยการค้าทำงานในองค์การวิสาหกิจเอกชน ๖๕.๖๗ เปอร์เซ็นต์ รัฐวิสาหกิจ ๑๔.๖๘ เปอร์เซ็นต์ และสาขาอื่น ๆ อีก ซึ่งล้วนแต่อยู่ในภาคเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวในการจ้างงานสูงทั้งนั้น ดูจากตารางที่ ๑๐ ดังนั้นบัณฑิตจากวิทยาลัยการค้าจึงมีรายได้ค่อนข้างสูง เมื่อรายได้สูงอัตราผลตอบแทนจากการศึกษาก็ย่อมจะสูงด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราผลตอบแทนต่อบุคคลในชั้นอุดมศึกษาของต่างประเทศ ซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา^๑ อัตราผลตอบแทนต่อบุคคลของนักศึกษาวิทยาลัยการค้าจะอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะมีบางประเทศที่มีอัตราผลตอบแทนต่อบุคคลในชั้นอุดมศึกษาสูงกว่าของนักศึกษาวิทยาลัยการค้ามาก เช่น บราซิล ไนจีเรีย และกาน่า ประเทศเหล่านี้มีอัตราผลตอบแทนต่อบุคคลในชั้นอุดมศึกษาสูงประมาณ ๓๐ เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป แต่บางประเทศที่มีอัตราผลตอบแทนในชั้นอุดมศึกษาน้อยกว่า เช่น โกลัมเบีย อิสราเอล อินเดีย และฟิลิปปินส์ อัตราผลตอบแทนต่อบุคคลอยู่ระหว่าง ๘ - ๑๕ เปอร์เซ็นต์ นอกจากนั้นประเทศอื่น ๆ เช่น ปอร์โตริโก เม็กซิโก เวเนซุเอล่า สิงคโปร์ และ เกเนยา อยู่ในระดับใกล้เคียงกับของนักศึกษาวิทยาลัยการค้า คือประมาณ ๒๐ กว่าเปอร์เซ็นต์

^๑ดูตารางที่ ๘ ประกอบ.

เมื่อมาเปรียบเทียบกับผลงานของ Blaug ที่ศึกษาของประเทศไทย ในเรื่องเกี่ยวกับอัตราผลตอบแทนของการลงทุนทางการศึกษา หากพิจารณาเฉพาะอัตราผลตอบแทนในชั้นอุดมศึกษาคู่กันจะพบว่าของ Blaug คำนวณได้ ๑๑ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งต่างจากอัตราผลตอบแทนของนักศึกษาวิทยาลัยการค้าประมาณ ๒ เท่า ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า รายได้ที่ Blaug สำนวนมาในชั้นอุดมศึกษาต่ำเกินไปจะเห็นได้จากตารางที่ ๘ ผลต่างระหว่างอัตราผลตอบแทนต่อสังคมในชั้นอุดมศึกษากับชั้นประถมศึกษาที่ Blaug ศึกษาไว้มีค่ามากกว่าของทุกประเทศ ยกเว้นประเทศเวเนซุเอล่า โคลัมเบีย และอุกันดา เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ Blaug ใช้ตัวเลขต้นทุนเฉลี่ยสำหรับทั้งประเทศซึ่งต่ำกว่าของกรุงเทพฯ และตัวเลขรายได้สำรวจในกรุงเทพฯ ซึ่งควรจะสูงอยู่แล้วแสดงว่ารายได้ที่ Blaug สำนวนได้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนั้น Blaug ศึกษาในลักษณะรวมทุกสาขาในชั้นอุดมศึกษา ดังได้กล่าวมาแล้วว่าบัณฑิตบางสาขามีการว่างงานสูงมาก เช่น ศึกษาศาสตร์ นิติศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ตลาดแรงงานมีความต้องการแรงงานเหล่านี้้น้อยมาก ผลตอบแทนจึงต่ำ แม้จะมีบางสาขาที่มีรายได้สูง เช่น วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และแพทยศาสตร์ เป็นต้น แต่บัณฑิตเหล่านี้สำเร็จออกมาปีละไม่มาก เมื่อคำนวณรายได้โดยเฉลี่ยจึงต่ำ อัตราผลตอบแทนของการศึกษาในระดับดังกล่าวจึงต่ำไปด้วย หาก Blaug จะศึกษาในลักษณะแยกตามสาขาก็จะมีประโยชน์มากกว่าที่เป็นอยู่

ข้อสังเกตบางประการของการวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสีย

(Some Observations on Benefit - Cost Analysis)

การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียทางการศึกษามีใช้เครื่องมือที่สมบูรณ์แบบ ในการที่จะใช้ตอบปัญหาทุกอย่าง เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา แต่เป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยประกอบการตัดสินใจให้แก่กวางแผนทางการศึกษาและกำลังคน ซึ่งการวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียมีข้อควรระวังอยู่หลายประการอาทิเช่น^๑

๑. ในการคำนวณอัตราผลตอบแทนมีข้อสมมติว่ารายได้แสดงถึงประสิทธิภาพ (Productivity) ในการผลิตของผู้รับการศึกษา ความจริงรายได้อาจจะมีผลมาจากปัจจัยทางด้านอื่น ๆ เช่น ความสามารถตามธรรมชาติภูมิหลังของครอบครัวและเพศ เป็นต้น แม้จะพยายามขจัดปัญหาดังกล่าวโดยวิธี regression analysis หรือปรับโดยใช้ Alpha coefficient ก็ตามแต่ก็อาจเป็นไปได้ที่มีอิทธิพลบางอย่างซึ่งปนอยู่ในรายได้ที่ได้รับ

๒. การที่สมมติว่าส่วนแตกต่างของรายได้ (earning differential) ของผู้รับการศึกษาต่างระดับกันเป็นประสิทธิภาพการผลิตที่แตกต่างกันอาจจะขัดกับความ เป็นจริง ทั้งนี้เพราะความไม่สมบูรณ์ของตลาดแรงงาน ดังนั้นการมีข้อสมมติว่าส่วนแตกต่างของรายได้เป็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจโดยตรง (direct economic benefit) จึงไม่ถูกต้องทีเดียวนัก

๓. การหาอัตราผลตอบแทนในลักษณะนี้ใช้ข้อมูลแบบ cross section ผลที่ได้จึงแสดงให้เห็นถึงสถานะของอุปสงค์และอุปทานในอดีตและปัจจุบันมากกว่าในอนาคต

^๑รายละเอียดอาจดูเพิ่มเติมจาก J. Vaizey, The Economics of Education, London, 1962; T. Balogh and P.P. Streeten, "The co-efficient of ignorance", Bulletin of the Oxford University Institute of Economics and Statistics, May 1963, reprinted in M. Blaug (ed), Economics of Education: Selected Readings, Vol.1, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, pp. 383-395 (Penguin modern economics); S. Merrett, "The rate of return to education: a critique", Oxford Economic Papers, Oxford Clarendon Press, November 1966.

๔. การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสีย อย่างดีก็ช่วยกำหนดชี้แนะว่าควรจะลงทุนทางด้านการศึกษาในระดับไหน แต่ไม่สามารถจะบอกได้ว่าเมื่อมีการลงทุนควรจะได้รับนักศึกษาที่คนในแต่ละแขนงวิชา นอกจากนั้นการคำนวณอัตราผลตอบแทนที่ได้มาเพียงหนึ่งค่า อาจทำให้เข้าใจผิดได้ เพราะว่าอัตราผลตอบแทนที่คำนวณได้นี้อาจจะไม่เท่ากับ shadow rate of return^๑ ก็ได้

๕. การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียไม่ให้คำตอบสำหรับขนาด (magnitude) ที่เปลี่ยนแปลงไปของอุปสงค์ที่มีต่อการศึกษาของส่วนบุคคล (private demand for education) เช่น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับการให้ทุนการศึกษาของรัฐบาล หรือนโยบายค่าจ้างหรือโครงสร้างของเงินเดือน (salary structure) เปลี่ยนแปลงไป จะมีผลกระทบต่ออุปสงค์เพื่อการศึกษาขนาดไหน

แม้การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง แต่มีได้หมายความว่า การวิเคราะห์ในลักษณะนี้จะไม่ให้ประโยชน์แก่นักวางแผนเลย ประโยชน์ของการวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียก็มีเหมือนกัน ดังต่อไปนี้ เช่น^๒

^๑ shadow rate of return คืออัตราผลตอบแทนที่คำนวณจากค่าแรงเงา อาจจะสามารถขยายความได้ดังนี้คือ โดยปกติประสิทธิภาพในการผลิตเพิ่มขึ้นหน่วยสุดท้ายของแรงงาน (marginal productivity of labor) ถ้าหากเป็นตลาดที่มีการแข่งขันโดยสมบูรณ์ ค่าจ้างที่แรงงานได้รับควรจะเท่ากับประสิทธิภาพในการเพิ่มผลิตผลหน่วยสุดท้ายของแรงงาน ในกรณีเช่นนี้ค่าแรงเงา (shadow wage) ค่าแรงที่ถูกกำหนดโดยตลาดควรมีค่าเท่ากัน แต่ถ้าหากมีการบิดเบือนไม่สมบูรณ์เกิดขึ้นในตลาดก็จะทำให้ค่าแรงเงาต่างไปจากค่าแรงที่ถูกกำหนดโดยตลาด จะเห็นได้ว่าการอธิบายถึง shadow rate of return ในที่นี้กล่าวถึงแต่เพียงค่าแรงเงาเท่านั้น ทั้งนี้เพราะค่าแรงเงากับ shadow rate of return มีความสัมพันธ์กันโดยตรง เนื่องจากการคำนวณหา rate of return นั้นจะต้องใช้ค่าแรงมาคำนวณ ดังนั้นการอธิบายถึง shadow rate of return จึงอธิบายโดยผ่านค่าแรงเงาเป็นตัวกลาง

^๒ Maureen Woodhall, op. cit., pp. 46 - 47.

๑. การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียจะช่วยชี้ให้เห็นแนวทางการลงทุนที่ให้
อัตราผลตอบแทนสูงกว่า^๑ กล่าวคือ เมื่อต้องการเปลี่ยนแปลงการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษา
ไปลงทุนในแขนงซึ่งให้อัตราผลตอบแทนสูงกว่าก็อาจจะใช้วิธีวิเคราะห์ดังกล่าว เพราะเป็นการ
วิเคราะห์ในเชิงส่วนเปลี่ยนแปลง (marginal analysis) แม้จะไม่สามารถบอกถึงขนาดของ
การเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลกระทบอันเกิดจากการขยายตัวของการลงทุนทางด้านการศึกษาก็ตาม
แต่อย่างน้อยก็เป็นตัวกำหนดชี้แนวทาง (direction indicators) ของการวางแผนการศึกษา

๒. การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียจะเป็นเครื่องมือช่วยชี้ให้เห็นถึงแนวทาง
ที่จะเพิ่มผลกำไรจากการศึกษา (increase the profit of education) ทั้งนี้เพราะการ
วิเคราะห์เชิงผลได้ผลเสียเป็นการศึกษาในรายละเอียดของผลได้และต้นทุนจากโครงการลงทุน
ซึ่งจะทำให้ทราบถึงสาเหตุว่าอัตราผลตอบแทนทำไมจึงต่ำมีผลมาจากต้นทุนสูงเกินไปหรือรายได้ต่ำ
เกินไป ดังนั้นการศึกษาในลักษณะนี้จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่ทำให้อัตราผลตอบแทนต่ำเกินไป
ได้ถูกต้องมากขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่าการวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสียจะช่วยให้มีการจัดสรร
ทรัพยากรเพื่อการศึกษาที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น ต้นทุนของการศึกษาสูงเกินไป เราจะทราบว่า
ที่สูง ๆ เพราะอะไรในรายการใดบ้างและควรแก้ไขในลักษณะใด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาคั้งต่อไป (Suggestions for Further Study)

จากการศึกษาที่กระทำมาปรากฏว่ามีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น

๑. ความจำกัดของข้อมูลทางด้านรายได้ กล่าวคือ บัณฑิตจากวิทยาลัยการค้า
มีอายุอย่างสูง ๔๖ ปี ซึ่งไม่ครบอายุการทำงาน ทำให้ผลการศึกษาคาดความสมบูรณ์ไปบ้างบางส่วน
นอกจากนั้นตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ ๓๗ - ๔๖ ปี เก็บได้ไม่มากเพราะบัณฑิตที่มีอายุในระดับนี้เป็นผู้ที่
ศึกษาอยู่ในรุ่นแรก ๆ ซึ่งมีน้อยและหาพบยาก เนื่องจากมีการย้ายที่อยู่ ส่วนบัณฑิตที่หาพบก็จะเป็น
ผู้ที่ทำงานในบริษัท บางรายก็ประกอบกิจการส่วนตัว ส่วนตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ ๒๒ - ๓๖ ปี
สำรวจได้เป็นจำนวนมากและคละกันทั้งผู้มีเงินเดือนสูงและต่ำ

^๑ ทั้งนี้ต้องหมายถึง external benefits ไม่แตกต่างกัน

๒. ไม่ได้ศึกษาถึงโครงสร้างต้นทุน (costs structure) ของวิทยาลัยการค้า อันเป็นส่วนที่จะใช้ในการเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารงานภายในของวิทยาลัยและนโยบายการกำหนดค่าเล่าเรียน

๓. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะอัตราผลตอบแทนของนักศึกษาจากวิทยาลัยการค้าเพียงแห่งเดียว จึงไม่อาจจะถือเป็นตัวแทนของวิทยาลัยเอกชนทั้งหมดได้

ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวจึงไม่อาจจะให้ข้อมูลอย่างแน่ชัดและเด็ดขาดลงไป ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายก็ไม่อาจจะเสนอได้ การศึกษานี้จะถือได้ว่าเป็นแนวทางเริ่มต้นนำไปสู่การวิจัยครั้งต่อไปสำหรับผู้สนใจในเรื่องนี้ แม้การศึกษานี้จะไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลก็ตาม แต่ก็มีข้อเสนอเพื่อการศึกษาในโอกาสต่อไป คือ

๑. ควรจะได้มีการศึกษาถึงอัตราผลตอบแทนทางสังคม (social rate of return) ของวิทยาลัยการค้า เพื่อดูถึงประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากรในแง่ของสังคมบ้าง

๒. ควรจะได้มีการศึกษาถึงอัตราผลตอบแทนทั้งในแง่ของส่วนบุคคลและสังคมของวิทยาลัยเอกชนแห่งอื่น ๆ ด้วย เพื่อจะใช้เป็นตัวแทนของวิทยาลัยเอกชนอย่างแท้จริง และผลที่ได้นี้จะ เป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายการศึกษาของชาติต่อไป

๓. ควรศึกษาถึงโครงสร้างต้นทุน (cost structure) ของวิทยาลัยเอกชนทุกสถาบัน ซึ่งมีเพียง ๑๐ สถาบัน เพราะผลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลมาก เพื่อใช้ประกอบการกำหนดนโยบายค่าเล่าเรียน เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนเกี่ยวกับการกำหนดอัตราค่าเล่าเรียน ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้วิทยาลัยเอกชนดำเนินกิจการในลักษณะของธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไร จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาถึงโครงสร้างต้นทุนของวิทยาลัยเอกชน แม้ทบวงมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลก็ไม่อาจจะดำเนินนโยบายอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปได้ เพราะยังขาดข้อมูลในด้านต้นทุนดังกล่าว หากมีการศึกษาถึงโครงสร้างต้นทุนของวิทยาลัยเอกชนแต่ละสถาบันก็จะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรในด้านการให้บริการการศึกษา และผลงานที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญอย่างยิ่งยวดของรัฐบาลในการสร้างความเป็นธรรมให้แก่เยาวชนของชาติในด้านการศึกษา